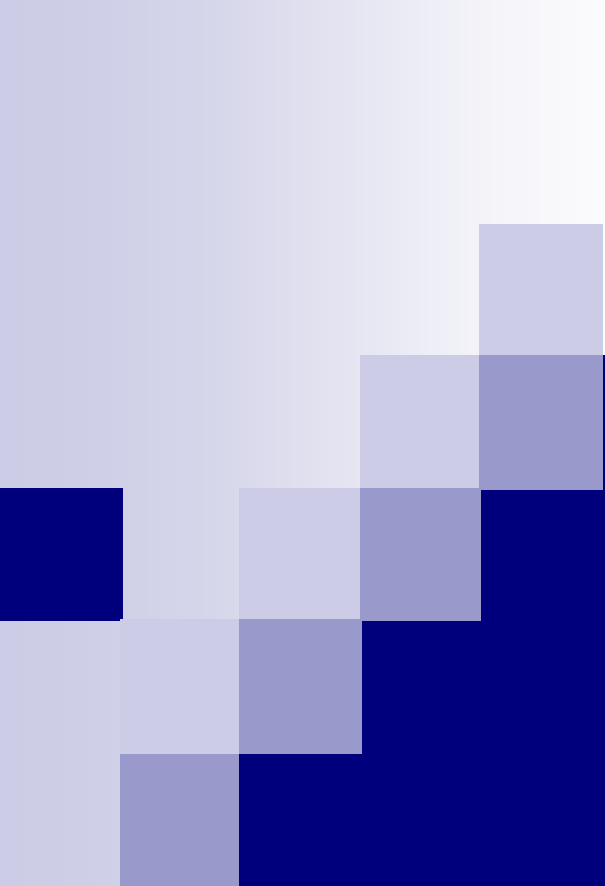

ФРАЗЕОЛОГІЯ

ТА ЇЇ СТИЛІСТИЧНІ
ОСОБЛИВОСТІ

ФРАЗЕОЛОГІЯ ТА ЇЇ СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ

Класифікація фразеологічних одиниць

- **Фразеологічні зрощення** – семантично неподільні ФО, у яких цілісне значення невмотивоване, тобто не впливає із значень компонентів (*бити байдики, точити лясц, собаку з'їсти*).
- **Фразеологічні єдності** – тематично неподільні одиниці, але цілісне значення їх певною мірою мотивоване значенням компонентів (*тримати камінь за пазухою, не нюхати пороху, прикусити язика*).
- **Фразеологічні сполучення** – це такі стійкі мовні звороти, які не є “безумовними семантичними одиницями”, оскільки характеризуються певною самостійністю складових части. Одне слово у фразеологічному сполученні є *стрижневим* й не може бути замінене іншим, а ті слова, що його характеризують, допускають взаємну заміну чи підстановку (*бере досада* (зло, страх, жаль); *порушити питання* (справу, проблему); *не сходити з язика* (уст)).

ФРАЗЕОЛОГІЯ ТА ЇЇ СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ

Класифікація фразеологічних одиниць

- В основі вітчизняної концепції класифікації ФО лежить **семантична** класифікація, яку запропонував російський мовознавець В.В.Виноградов. Він виділив три типи ФО: фразеологічні зрощення, фразеологічні єдності і фразеологічні сполучення.
- Зберігши три основні типи фразеологічних одиниць, М.Шанський виділив четвертий тип – **фразеологічні вирази**, що об'єднують такі стійкі у своєму складі і часто вживані фразеологічні звороти, які є не тільки семантично подільними, але й складаються цілком із слів із вільним значенням: *Не все те золото, що блищить; Вовків боятися – в ліс не ходити.*
- Часто на позначення фразеологізмів можна почути термін **ідіома** (дехто з мовознавців співвідносить *ідіоми із зрощеннями і єдностями*). Власне "Словник лінгвістичних термінів" (Д.І.Ганич, І.С.Олійник) трактує цей термін так – стійкий неподільний зворот мови, що виражає єдине поняття, зміст якого не визначається змістом його складових елементів: *байдики бити, на руку ковінька.*

ФРАЗЕОЛОГІЯ ТА ЇЇ СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ

Полісемія фразеологізмів

■ Як же розвивається багатозначність ФО?

На базі вільного словосполучення внаслідок його переносного вживання виникає *первинно-образне* значення ФО. Наступне ж значення народжується вже на основі повторного переосмислення значення першої ФО, це значення є *вторинно-образним*.

Прикладом може бути вислів *віддати кінці*. Пряме *нефразеологічне* значення – “відв’язати канат, коли судно відшвартовується”. Переносне, *первинно-образне* (перше фразеологічне) – *іти чи від’їжджати звідкись* (щодо людей). Наступне фразеологічне значення – *вторинно-образне*: *іти з життя, помирати*.

■ Багатозначні ФО:

очі рогом лізуть:

- 1) очі широко розкриваються від напруження тощо;
- 2) хтось через силу робить що-небудь;
- 3) хтось незручно, неприємно себе почуває.

розбирати по кісточках:

- 1) детально обговорювати кого-, що-небудь;
- 2) детально, до дрібниць вивчати, аналізувати що-небудь.

ФРАЗЕОЛОГІЯ ТА ЇЇ СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ

Омонімія фразеологізмів

Під фразеологічними **омонімами** розуміють такі фразеологічні одиниці, які повністю збігаються за компонентним складом, але не мають нічого спільного у значенні.

Фразеологічна омонімія вивчена ще недостатньо в сучасному мовознавстві. Дослідники зазначають, що омонімічних фразеологізмів у порівнянні з лексичними значно менше.

Виникнення омонімів обумовлюється різними способами фразеологізації того самого вільного словосполучення. Так виникли фразеологічні омоніми **пускати півня**, що означає "підпалити щось...", а також може мати значення "писнути, співаючи чи говорячи"; **дати волю рукам** – "побити когось", **дати волю рукам** – "обнімати кого-небудь".

ФРАЗЕОЛОГІЯ ТА ЇЇ СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ

Синонімія фразеологізмів

Фразеологічними синонімами називаються такі ФО, які позначають той же предмет дійсності, виражають те саме поняття, відтіняючи різні сторони його. Фразеологічні синоніми мають однотипне категоріальне значення.

Фразеологічні синоніми об'єднуються у синонімічні ряди, члени яких по-своєму розкривають певні поняття чи судження: "бути близьким до смерті": **на ладан дихати, бути однією ногою в могилі, три чисниці до смерті**; "тікати": **пуститися берега, брати ноги на плечі, давати драла**.

Для більшості фразеологізмів-синонімів характерні такі риси, як: однорідність моделі, співвіднесеність значення із значенням відповідної частини мови, а також своєрідна сполучуваність.

Об'єднуючись спільним значенням, синонімічні ФО розрізняються певними семантичними відтінками. Так фразеологічні синоніми на позначення поняття "**багато**" можуть мати такі відтінки: **хоч греблю гати, по горло, як зірок у небі, тьма-тьмуца** – сполучаються з широким колом понять; **кури не клюють і хоч лопатою загібай** – стосовно грошей, коштовностей; **як грибів після дощу** – крім знач. "багато" має ще й відтінок "швидко".

ФРАЗЕОЛОГІЯ ТА ЇЇ СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ

Антонімія фразеологізмів

- **Фразеологічні антоніми** – це дві фразеологічні одиниці з протилежними значеннями, наприклад: *у рот води набрати – теревені правити; кури не клюють – як кіт наплакав; жити як кішка з собакою – жити душа в душу.*
- Серед фразеологічного матеріалу можна визначити абсолютні антоніми, у яких протилежність семантики двох фразеологічних одиниць пояснюється наявністю частки **не**, що входить до складу компонентів: ***до пуття довести – не довести до пуття; ряс топтати – не топтати ряс.***
- Другу групу становлять фразеологізми-антоніми з різним компонентним складом, тобто різноструктурні: ***рукою подати – за тридев'ять земель; теревені правити – у рот води набрати.***

ФРАЗЕОЛОГІЯ

ТА ЇЇ СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ

Відбиття матеріального й духовного життя народу у фразеології

Матеріальне й духовне життя народу становить невичерпне джерело ФО. ФО віддзеркалюють різні сторони народного буття.

1. Давній побут, трудові процеси селянського життя: ***волам хвости крутити, повертати голоблі, нарубати дров, ні в тин ні в ворота, передати куті меду,***
2. Історичні події, факти життя: ***хоч куди козак, мандрівочка – рідна тіточка, сідати в чужі сани, накрити мокрим рядном,***
3. Рослинний і тваринний світ: ***обідрати як липку, не ликом шитий, як з гуски вода, брати бика за роги.***
4. Соціальні відносини: ***невістка – чужа кістка, кланятися в ноги, пасти задніх.***
5. Одиниці виміру: ***від горшка два вершка, рукою подати, знати почому корець (фунт) лиха.***
6. Духовна культура: ***читати глаголи, брати рушники, підкова на щастя.***
7. Фольклор: ***хатка на курячій ніжці, залишити ріжки та ніжки, накласти головою.***

ТА ЇЇ СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ

Походження фразеологізмів української мови

Літературні фразеологізми

Сталі словесні формули, що являють собою часто повторювані в писемному й усному мовленні влучні вислови видатних осіб – письменників, філософів, учених, політичних діячів – об'єднуються під назвою *крилаті вислови*.

❑ Крилаті вислови античного джерела:

- а) Старогрецькі: *ахіллесова п'ята, гордіїв вузол, сізіфова праця*;
- б) Староримські: *гроші не пахнуть, перейти Рубікон, людина людині вовк*.

❑ Крилаті вислови релігійного походження:

- а) Біблійні: *випити чашу до дна, камінь спотикання, не хлібом єдиним, око за око*;
- б) Євангельські: *блудний син, вовк в овечій шкурі, нести хрест, ходіння по муках*.

❑ Переклади влучних висловів із художніх, філософських та інших творів багатьох мов:

- а) німецького походження: *весна народів, переоцінка цінностей, чисте мистецтво*;
- б) французького походження: *буря в склянці воді, варфоломіївська ніч, Золота молодь*;
- в) англійського походження: *бути чи не бути, мета виправдовує засіб тощо*.

Серед крилатих висловів чимало засвоєних із давньоруських джерел:
ламати списи, сіяти смуток, іду на ви, мертві сраму не їмуть.

ФРАЗЕОЛОГІЯ ТА ЇЇ СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФО іншомовного походження

ФО, як правило, не перекладаються з мови на мову. Для їх відтворення при перекладі потрібно знайти національний відповідник або пояснити зворот описово.

Запозичені фразеологізми являють собою стійкі сполуки слів, що Як готові відтворювані одиниці склалися в іншій мові і були перенесені на український мовний ґрунт без перекладу – в транслітерованому чи нетранслітерованому вигляді – ***alma mater*** (***альма матер***).

Фразеологічні одиниці, що з'явилися в мові внаслідок дослівного перекладу іншомовного звороту, складають фонд **фразеологічних кальок**. ***боротьба за існування*** (англ. **Struggle for life**); ***папір не червоніє*** (лат. **epistola non erubescit**).

ФРАЗЕОЛОГІЯ ТА ЇЇ СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ

- Фразеологізми, що звучать однаково чи подібно в українській та хорватській мовах:

Навчити уму-розуму (розуму) – naučiti pameti;

твердий горіх – tvrd orah;

червоний як рак – crven kao rak;

блакитна кров – plava krv.

- Фразеологізми, що звучать по-різному в українській та хорватській мовах:

Нічого з тобою не трапиться – neće ti krana pasti s glave;

паршива (погана) вівця – crna ovca;

учити уму-розуму – soliti pamet;

віч-на-віч (на дві пари очей) – u četiri oka.